B. C. D.

DISSERTATIO INAVGVRALIS
DE
MORBIS TARTAREIS,

Quam
CONSENSV ET AVTORITATE
[I]llustris & Gratiosissimæ Facultatis Medicæ
In Alma Salana,
PRÆSIDE

GEORGIO WOLFF-
GANGO WEDELIO,
[M]ed. Doctore, Comite Palatino Cæsareo,
Consiliario & Archiatro Ducali Saxonico, Theoretices Professore
Ordinario, h. t. Facultatis Medicæ Decano,

[P]ATRONO, PRÆCEPTORE AC PROMOTORE OMNI OBSERVANTIÆ
CVLTV SVMME DEVENERANDO,

PRO LICENTIA
Summos in arte Medica Honores, Insignia atque Privilegia Doctoralia, MORE MAJOVM, legitime consequendi,
Publicæ Eruditorum disquisitioni subjecit,

IOHANN. LVDOVICVS Müller/
Northusanus

IN AVDITORIO MAJORI,
ad Diem Julii M DC XCV.
Horis ante- & pomeridianis consuetis.

JENÆ
LITTERIS KREBSIANIS.

VIRO

MAGNIFICO atq; EXCELLENTISSIMO,

DOMINO

PETRO MÜLLERO, JCto;

ANTEHAC

CONSILIARIO SAXONICO, IN ALMA SALANA JVRIS PVBLICI, FEVDALIVM, CODICIS AC NOVELLARVM CONSTITVTIONVM PROFESSORI PVBLICO, CVRIÆ PROVINCIALIS, SCABINATVS AC JVRIDICÆ FACVLTATIS ASSESSORI, HVJVSQVE SENIORI,

Nunc

CANCELLARIO RVTHENICO, CONSISTORII QVOD GERÆ EST PRÆSIDI, AC GYMNASII INSPECTORI VNDIQVAQVE BENE MERENTISSIMO,

PARENTI MEO POST DEVM SANCTE COLENDO.

Dissertationem hanc Inauguralem demisse offero

Ejus

Obedientissimus Filius

JOHANNES LVDOVICVS Müller.

PROOEMIVM.

Ὅλος ἄνθρωπος ἐκ γενετῆς νοῦσός ἐστιν, i.e. *Totus homo ab ipso ortu morbus est.* Gravis hæc est ſententia *Democriti*, qua utitur in colloquio cum ſummo dictatore Hippocrate.

Contraria hæc ſenſibus rationique videntur, cum conſtet ſanos eſſe, quibus cum converſamur, qui actiones ſuas perfecte & cum robore exercere poſſunt, valetudine inſuper vtuntur integra, nulla imbecillitas, nullus dolor, nulla laſſitudo fatigat corpus, omnia ſana.

Sed ad intimiora oculis mentis ſi penetramus, aſſenſum largiri cogimur Democrito; longe alia hic eſt facies, materia morbi vndique ſe exerit, morbumque in proprio ſinu quilibet fovet mortalium, latet anguis in herba, ſvave rubet facies, bene ingerit, bene digerit, viſcera omnia recte ſe habent, & tamen æmulatur rubens pomum, quod intus vermem alit, qui ipſum depaſcit.

Exempla ſi depoſcimus, morbi Tartarei uberrime illa præbent, morbi, qui teneræ infantum ætati inſidias ſtruunt, adultiorem aperto aggrediuntur Marte, bellumque indicentes inevitabile nec ſenio parcent, debile illud debilius & infirmius reddentes. Totus homo ab ipſo ortu morbus eſt.

Selegimus gravem hanc materiam ſpeciminis Inavgura-

GVRALIS loco, summum implorantes Numen, ut benedictione ex alto nostris subveniat ausibus, quo omnia feliciter in sui Nominis gloriam, proximique salutem eveniant!

CAPUT I.

De

Morborum Tartareorum Existentia, Natura & Effectibus.

VT in omnibus aliis thematibus omnium primo disquirendum est de τοῦ ὅτι, an & quod sit, prius, quam de τοῦ διότι, unde & quale sit, disquiramus; ita longe maxime id valet in recensione morborum Tartareorum.

Nulla videtur horum mentio fieri apud Veteres, sollicitos nihilominus naturæ ruspatores. Soli Chimici, præeunte eorum antesignano *Theophrasto Paracelso*, hos fere nominant, crepantque, quorum principia nec omnibus arrident, nec ubique cum rebus concordant. Obscurarunt potius (ita contra eos fert adversantium adsertio,) quam illustrarunt rem ipsam, dubium, an ipsi intelligant, quod tam horrendis & inauditis nominibus insignivere.

Quid quod ipse *Helmontius*, nostro seculo idem aggressus, quod superiori *Paracelsus*, reformationem artis Medicæ puta, plane discors est. Et tantum abest, ut sequatur illius vestigia, ut potius ex professo, qui primus Tartarum in morbum introduxit, refutandum sibi sumserit. Hinc post, quam Tartari historiam præmiserat *Operum p. m. 186.* in breve syrma contrahens e *Paracelsi* libris de morbis Tartareis hypothesin, inventionem tartari in morbis temerariam, alimenta tartari insontia, tartarum non in potu, totidem tractatulis evincere contendit.

Res eo redit, non esse tartarum morborum occasionalem materiam internam, non inesse naturaliter, non nisi abusive

&

& per metaphoram dici tartarum, qui metaphoricus ſenſus à naturalium hiſtoria ſemper exulare debeat, laudandis potius ſeminum deſtinationibus & cuncta potius ex agentibus ſeminalibus oriri, materias ſibi ſubſtratas traducentibus; ſique cibi non in bonum cruorem mutentur, id digeſtionis vitio, non autem alicujus tartari ergo evenire, adeoque nihil novi addidiſſe Paracelſum, præter nomen tartari.

Quicquid vero horum ſit, inprimis non eſſe virgini naturæ inſperſum tartarum, nec totam quaſi naturam eſſe tartarum ad introducendam morborum cauſam, vt id largiamur *Hemontio*, laxius paulo evagante hypotheſi; non poſſe tamen negari vel tartarum, vel inde oriundos morbos tartareos, res ipſa loquitur, nec antiquis intacta, nec negare viſo *Helmontio* neganda, quocunque demum modo illum acceperit, vtpote qui alibi eandem ſententiam ſuam facit.

Inſtar omnium ſit locus ex *paradox. quinto de fontibus Spadanis*, ubi §. 2. p. 553. omnibus prorſum morbis epotas Spadanas convenire ſcribit, qui ex hoſte tartaro, præter naturam intus recepto & coagulato, conſcendunt. Qvo ipſo ſatis mentem explicat, & quo ſenſu negaverit tartarum omnium morborum cauſam naturalem.

Quod igitur veterum attinet ſcrinia, non obſtat, ſi vel maxime neſciverint vel non attigerint morbos tartareos, cum quilibet ſcriptores ex ſuo ſeculo ſint judicandi, neque omnia ſciviſſe antiquos ratum ſit, ſuis etiam inventis noſtris ſeculis relictis. Aſt ſi loculos excutiamus illorum, invenias & inibi antiquam ſapientiam.

Enimvero quod *divinus Senex*, fons omnis medicinæ, τὸ παχύτατον, καὶ θολωδέστατον, *craſſiſſimum & turbidiſſimum* vocat, *l. de aer. aqv. & loc. c. 23. t. 1. & 9.* item σταθμωδέστατον, *ponderoſiſſimum, ibidem c. 20. t. 3.* βαρύτατον, *graviſſimum, t. 5.* circa materiam quidem calculi, morbi tartarei famoſi, id ipſum hoc tartareum revera eſt; id quod ἐκστρέφεσθαι καὶ ξυμπήγνυσθαι, *coacervari & concreſcere* ſcribit; primum quidem parum, deinde magis

magisque. Idem rem acu tangit, cum *l. de intern. affect. c. 50.* τὰ παχέα καλέμενα νεσήματα, *morbos crassos appellatos* describit, ubi clarissime depingit tartareum morbum, & clarius mentem exponens paulo inferius, ἐρέει παχὺ, inquit, *mingit crassum*, quod quippe morbi caussa erat in colica, quam intelligit, scorbutica.

Hæc ut instar omnium sunt, ita non minus concinit experientia & ratio. Dantur morbi, ubi in sensus occurrit salino-terreum principium, quod in sequentibus libabimus, effectus vero testatur de sua causa. Quis non novit calculos, non dicam renum & vesicæ, sed in toto corpore, & tantum non omnibus ejusdem partibus repertos, notatos a *Sennerto in Instit.* & aliis? Quis nescit podagram nodosam, exempta calce cretacea, parietibus illinenda? ne alia hic laudemus. Sufficit naturæ & mechanicæ *Paracelsum* conformiter circa hos morbos philosophatum esse.

Id ut pateat magis, nec Nomen abludit, barbarum prima fronte visum. Non diffitemur, esse id æquivocum. Juxta *Hesychium, Etymologicum magnum*, & *Scholiasten Aristophanis*, τάρταρος ὁ κατώτερος, vel κατώτατος, τῆς ἅδε τόπος, *Tartarus inferorum sedes ima est*, a τείρω *affligo*, vel τηρῶ *in carcere custodio*, juxta alios a ταράττω *conturbo*, vel ἀπὸ ταρταρίζειν, a tremore frigoris.

Veteres, inprimis Poetæ, rem terribilem & horridam describentes, vocabulo utebantur tartari. Sic *Virgilius l. 7. Æneid.*

-- -- cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem.

& *Varro l. 6. de lingua Latina, p. 72.* ex vetusto quodam Poeta versiculum allegat:

Corpore Tartarino prognata paluda virago;

ubi Tartaro originem Græcam asserit, & unum e fluminibus, quæ sint apud inferos ex *Platone*.

In hac significatione pluribus inclaruit seculis, nec apud autores classicos invenias aliter sumptum, imo & Medicorum anti-

antiquorum scrinia plane libera reliquit, vt videri possit *Paracelsus* autor nominis, qui, vti multa alia, ita & Tartarum in scholas medicas introduxerit, nec enim quisquam medicorum ante ejus ætatem hoc vocabulo usus facile legitur.

Ast ut ipse non est primus Chimiæ inventor vel autor, sed pluribus ante eum seculis antiquissima hæc ars inclaruit; ita non minus certum, quod ante *Paracelsum* tartarus fuerit in usu chimico, & hoc ipso nomine. Ne laudemus alia argumenta, cumprimis *Basilii Valentini* loca, ubi mentionem hujus facit, est apud *D. Præsidem MSS. Chimicum* anno 1466. exaratum, ubi nomen hoc occurrit & legi potest. Liberum vero ipsi fuit a mechanica hac tartari vini & agnoscere tartarum morbosum in corpore humano.

Intelligit autem per Tartarum quemcunq; succum & magma in fundo stabulans, desumta metaphora à partibus terrestribus salinis vini, quæ sensim ad latera dolii secedunt & in lapidosam substantiam concrescunt, ad ejus instar viscositates, limositates & impura sedimenta comprehendens. Ulterius quoque progressum faciens, & pro ratione trium suorum principiorum morbos distinguens, in sulphureos, salinos, & mercuriales, tartareos adjecit, rationem quoque, quare ita nominaverit, reddit *L. 1. de Tartaro c. 1.* quia in corpore humano tale quid tartaro simile reperiatur.

Frustra hinc est *Renodæus in Dispens. Medic. p. 509.* Tartarum ideo nominari forsan putans, quod multorum empiricorum sit idolum, ut *Tartac* olim fuit Hevæorum *2. Reg. c. 17. v. 31.* Sed ipse statim sententiam mutat, & dicit, magis, quod infimum vasis locum obtineat, dici. Rectius paulo *Kozack disc. Phys. tr. 3. §. 11. p. 37.* est impuritas crassa, *inquit*, per separationem ex alimentis separata, sulphur fœtidum & sal stypticum in se habens.

A tartari ergo vini, (corticem vasculi vetustissimi vini vocat *Cœlius Aurelianus l. 2. tard. pass. c. 13. p. 373.*) ab aliis sub fece vini comprehensi, mechanica, & tartarus hic & morbi

tra-

tartarei nomen indepti sunt, uti & obstructiones, caries, erosio, intemperies ipsa, & plura alia ab eadem denominata fuere. Neque de hoc tartaro seu terreo exuperante salino inquinante morbifico dubitare sinit mechanica. Ut terra aquam in se habet, dicente *Coo l. de nat. puer. c. 29. t. 3. & 9.* ita & aqua terram resolutam, teste evaporatione & aliis experimentis.

Vti vero & sub nomine arenæ, sabuli, calculi & lapidis latiori paulo significatu alias quoque notus est; ita tacemus nomina cetera, quibus *Paracelsus* tartarum distinguit, ex quibus tamen nomen Duelech emicat, & præ aliis receptum est quoque. Germanis Grieß/Grießkranckheiten/dici possunt.

Egregium tale specimen tartareæ concretionis exhibet ad oculum fons unus & alter non procul ab hac urbe, ubi muscum terrestrem videre licet, qui non solum tali materia lenta & terrea obsitus conspicitur, verum etiam totus consumitur, & in lapidibus concretis sui figuram ramosam & foliosam relinquit ac exhibet. Uti celebris etiam alter fons, Principum dictus, tale quid spectandum præbet, quamvis materia ibi magis lapidibus & lignis adhæreat, quam tota immutet. Imo & in fluviis & fontibus limus se parietibus lapidum agglutinat, in tubulis item aquæ ductuum apponitur, id quod etiam in corpore nostro evenire non inepte concipitur.

Longe magis verum est, salia in aquis soluta & fluida terram in gremio suo fovere, facile hinc separabilem, exemplo vitrioli soluti, sulphuris antimonii soluti, butyri antimonii, solutionis magisteriorum &c. Idem vero in corpore obtinet quoque, vel solius urinæ exemplo, omnibus notissimo & obvio. Inducit hæc corticem matulæ, vitro, vel unicuique alteri vasi, & ad oculum sistit tartarum separatum extra corpus. Talis verò sine dubio quoad omnia sua elementa in corpore & datur, & morbos tartareos dictos causare potest.

Liceat hinc generalem propofituris morborum tartareorum

reorum DEFINITIONEM sequentem dare: Morbi tartarei sunt affectus, salium terreorum seu cœnosorum prædominio præternaturali debiti, sub statu fluido & coagulabili, hinc inde, in toto corpore vel certa parte, variis conformibus phænomenis se exerentes.

GENERIS loco ponimus affectum, commune morbis & symptomatibus nomen, ut sic exprimamus indefinite productum morbosum a causa convenienti hac exortum. Vti enim morbi hæreditarii, contagiosi, flatulenti aliique conjunctim tractari & sub conceptum vocari queunt; ita idem h.l. merentur tartarei.

DIFFERENTIAM SPECIFICAM dicunt verba reliqua. Formam enim & essentiam his affectibus largiuntur salia saturata, impura, cœnosa. Dicunt hæc velut modum salis, vt non pro novo principio æque & seorsim habendus sit tartarus, sed ad salinum referri possit, tanquam activum, cui passivum est immersum & sociatum. Et hoc sensu intelligendus *Diemerbrœckius in Anatom. p. 418. f.* ubi de particulis sanguinem constituentibus erudite differit, & ad terreas digrediens, *sunt, inquit*, qui his principiis etiam terram annumerant, verum cum illa nihil aliud sit, quam salis crassi, maximeque crudi ac ægre dissolubilis residuum, pro peculiari principio habenda non videtur.

Constat enim tartarus particulis terreis, quas excrementitias, & a natura separatas in statu etiam secundum naturam cum Chimicorum capite mortuo & terra damnata comparare integrum est; hæc vero omnium Physicorum suffragiis ad quietem & coagulationem aptissima.

Constat salinis, acuminatis, rigidis, hispidis, tum acidis, tum alcalinis, tum mediis, quæ omnia mechanica tartari ad oculum elucent: modo salinis, modo terreis eminentibus magis, & morbos parientibus. Dum vero cœnosas dicimus, una sulphureas, lentas, viscidas, coagulabiles, plicatiles utrisque junctas innuimus, non exclusis ubivis aqueis, vehiculum singulorum constituentibus.

Adeoque & resolubilis est, non minus ac vini tartarus, non ideo quod sal sit hoc vini, sed quia sal secum habet partes terreas coalitas, quas caloris accedente fervore cogit in poros suos concedere & solvi, a solutione tamen frigoris occursu iterum coagulationem prompte subit.

Hinc & in corpore duplicem statum fere subeunt, resolutionis & coagulationis. Illum quidem, quando lympha suppetit, & in fluoris tenore salia detinent partes terreas, in elementis vitalibus fluitantes; & ipsas tamen morbificas, in motu hoc suo peregrinum non raro motum inferentes. Hunc vero quando quietem subeunt magis, sua natura ad motum tardiores terreæ, & affigunt se hic illic ac compinguntur.

Ita enim effectus causant & post se relinquunt varios, morbos tartareos uno verbo. Enimvero tartarus hic morbosus gravat archeum, massam sanguineam, & seorsim lympham conspurcat, obstructiones causat, quatenus sanguinis limus seu tartarus, præcipue ab acido coagulatus, parietibus vasorum se affigere novit, motumque impedit, eadem angustando. Producit tumores, puta congestione & infarctu diducto. Citat dolores, ob spicula salina fibris nerveis immissa. Hinc arthritis, podagra, affectus ischiadicus, hinc dolores mesenterii seu colica scorbutica, hinc scirrhi lienis, hinc icterus, scorbutus, febres scorbuticæ, tertianæ & quartanæ inprimis, hinc strumæ, ganglia, nodi & centena alia.

CAPUT II.

De

Morborum Tartareorum causis & phænomenis.

IN rimandis CAUSIS morborum tartareorum vix possumus feliciter eniti, nisi principia chimica admittamus, & naturam

ram optimam Chimistam admiremur. Hæc enim ex assumtis cibo & potu resolvit principia, unde salia emergunt, ipsi arti inimitabili artificio, acidum & alcali, volatile præcipue exuperans in sanguine; emergit sulphur alibile, in chylo albore oleoso, in sanguine & carnibus purpurea tinctura superbiens; resultant spiritus, subtiles, elastici, vitales, animales. Visitur vero & phlegma inutile, & terra in recrementis & alimentis superflua.

CAUSA ergo IMMEDIATA tartari morbosi, & consequenter morborum inde consurgentium, est διάκρισις, seu διαχώρησις salinarum terrearum particularum inæqualis, cum eminentia & prædominio. Posita enim hac separatione tartari morbosi, cum dicta conditione, ponitur morbus tartareus, hic ille, in diversis subjectis, diverso effectu emergente. Siquidem sic archei æquabile imperium excutitur, exurgunt remoræ, enascuntur spinæ, eveniunt coagula & ærumnæ variæ ab alterato hoc humorum vitalium statu.

CAUSÆ MEDIATÆ titulum subeunt, quæcunque materiæ hujus morbosæ proventum, eminentiam, activitatem, collectionem, ὀργασμὸν, stimulum causare & inducere apta nata sunt, seu proximius seu remotius. Proximius id præstant viscera, depurationi sanguinis inservientia, imo adæquate quæcunque cribra & colatoria, velificantibus variis aliis concurrentibus, tum a facultate læsa, ut vocant, seu archeo ipso, tum ab errore externo, seu ratione archei per se, & ratione objecti.

Læditur facultas a morbis variis, nominatim intemperie, tam frigida, quam calida, & obstructionibus, qui duo, si vel soli nominentur, jam sufficere possunt. Si calor partium excedat, intimius salia acuuntur, vt tenacius abripiant & solvant particulas terreas, deficiente inprimis humido diluente. Elegans hinc Hippocrati adscribitur sententia a *Galeno lib. περὶ μαρασμοῦ, c. 3.* Calor interficit nos, qui corpora produxit. Sin deficiat, hebetes & inertes jacent partes transpirationi

tioni inservientes, torpor inducitur corpori, fuligines cumulantur, obstruuntur & obducuntur facile v. g. oscula vasorum lacteorum, vel debilitantur saltim, vt transcolari chylus minus possit, &, quod primarium est, coctio impeditur, chylus redditur crudus, sanguisque & serum particulis conspurcantur heterogeneis inimicis.

Vtroque modo tonus partium & elater fibrarum læditur, vnde promoventur coagula. Sic nec a calore quidem, nec a frigore generantur calculi, utraque tamen ἀκρασία in renibus ad eorundem generationem facit. Liceat verba laudare *D. Jacobæi compend. instit. med. c. 3. §. 11.* ubi calculos generari *scribit* ex partibus liquoris ad motum tardioribus, dum fluidum subtilius avolat, eo fere modo, quo dentibus tartarus accrescit, amittente sensim partes fluidiores saliva, simul cum reliquiis ciborum. Ita spiritibus subtilioribus exhalantibus concrescit fex vini seu tartarus, & lateribus vasis agglutinatur. Hinc focum agnoscunt in culinis viscerum, nominatim ventriculum, intestina, mesenterium, pancreas, ceterasque partes naturales, primæ & secundæ coctioni famulantes, primas vias potissimum & infimum ventrem.

Cum enim archeus & fermentum ventriculi a nativa & corpori conveniente temperatura deflectunt, saliumque volatilium blandorum a fixioribus & feculentis secretionem non rite apparant, ubivis in corpore locorum facilis est mucilaginis tartareæ stagnatio & coagulatio. Idem etiam in reliquis visceribus depuratoriis procedit, pulmonibus, hepate, cystide fellea, liene &c. Heic humores crassi, feculenti, viscidi, glutinosi accedentibus salinis acidis particulis, modo fusionem, modo coagulationem promovent, id quod tamen non in instanti, sed successive procedit. Hinc jure meritoque morbos ex tartaro productos inter chronicos magis referimus.

Fit hinc μόλυνσις quædam, deficit πνευμάτωσις, saliaque fixa tartarea superantia totam massam cogunt, quæ ceu gra-

ve pondus, cum minus moveri queat, in corpore commoratur, obstructiones auget, accedentibus dehinc aliis cruditatibus pravam ac peculiarem acquirunt corruptionem, & inter alia, vt loquamur cum *Rolfincio Ord. & Meth. commentat. p. 69.* tartarus a spiritu salis coagulatus in variis membris & articulis concrescit.

Imo vt hæc porro delibemus, non solum ab intemperie hac descifcit fluidorum κρᾶσις, & loco chyli, sanguinis, lymphæ, dulcis & blande alibilis, humor fit acetosus, grossior, terrestrior; verum & ipsæ obstructiones viscerũ proventum tartari accumulant causantque. Quid enim aliud sunt obstructiones, quam pori viscerum & cribrorũ minus patuli, quam mucilago tartarea se insinuans, quam fluidorũ crassities & mobilitas, circulus si non in vasis, tamen in poris minus integer. Sane tartarus & causat obstructiones, velut solennior causa, & ab iisdem fovetur, tenuiore humore dimisso, crassiore sensim restitante & morante.

Vappescit inde lympha facile, putrilaginem, ichorescentiam, acrimoniam concipit, glandulæ separatoriæ in munere suo cessant, ex conglomeratis fiunt conglobatæ, intumescunt, indurescunt, & symbolismo quodam singulari hæc invicem omnia sibi respondent, vt obstructa & infarcta vna, mox altera & alibi locorum, vel communi vel laterali consensione, simili affectu corripiatur.

Hinc cum glandulæ cribra propria sint humoris, a fluido interno secernendi vel secreti, omnino necessarium est, & illuc vitium pertingere saburramque ibi colligi, quæ postmodum transcolationem vitiat, & varios effectus producit.

Idem dixero de cavitatibus per totum corpus reperibilibus, sive sint majores, vti in vesica, in ventriculo; sive mediæ & minores, vti meatus, ductus, canales, & hinc diverso vsui specifice inservientes, v. g. intestina, pelvis renum, vreteres, vrethra, venæ & arteriæ, ductus salivales &c. sive minimæ

nimæ, quibus glandulas dictas & poros cutis annumeramus. Hæ omnes impotentiæ illius sunt receptivæ, quatenus majores colligunt morbosam saburram, ductus vehunt, & pori transmittunt, vbivis concurrentibus glandulis laudatis, his omnibus inextricabili nexu conjunctis.

Tacemus articulos ipsos extremorum, vt in arthritide id occurrit toto die. Imo non solum fibris, membranis, meningibus hanc labem affricat tartarus hic morbosus; verum & ipsis ossibus, vt in nodis & gummatibus venereis videre est. Sic toto die dentibus adhærescere sentimus mucum, qui nisi continuo auferatur, præter fœtidum odorem, gingivarum solvit compages. Talem mucum *D. Præses* vidit in aurifabro, cui tantus succreverat tartarus in dentibus, vt duplicati quasi esse apparerent. Quin & lac muliebre, vbi non emulgetur, in mammis coagulari, & tartarum generari asserit *Levin. Lemnius l. 4. de occult. nat. mirac. c. 12.* Visi sunt menses arenosi jamdudum *Hippocrati*, semen arenosum *B. Joh. Theodor. Schenckio* nostro *Exerc. anat. §. c. 35.* ne de sudore, bile granulata & aliis dicamus latius.

Laudari vero merentur & *fermenta* peregrina inde enata & seminalia, tartarum specificantia, quod in febribus, ictero ipso, ad oculum patet, exerente se satis superque in urina saburra tartarea. Ita enim a miasmate tali acido bilioso tartareo inquinantur subinde assumta, vt in similem corruptelam abeant prompte. Valet id de glandulis fermentorum fabris primariis, & de aliis partibus corporis.

Generatur, inquit *Kozack loc. cit.* in omnibus & singulis partibus corporis, in digitis & eorum articulis, æque ac in stomacho, intestinis, jecore, venis & arteriis. Omne enim membrum, juxta *Crollium*, habet suam digestionem & separationem in se propriam, suum item emunctorium & excrementum; ubi plura habet egregia huc referenda.

Sortitur vero tartarus vim suam morbificam & in actum deducitur, quando accedit *copia*, vnde gravata natura vel

per

per *ῥευματισμὸν* velut criticum propulſat eum ad articulos v.g. in arthritide, vel per *συναθροισμὸν* cogitur in calculos & ſabulum. Illud confertim & cum impetu, hoc lente magis & ſucceſſive, accedente puta *qualitate* peregrina, indeque *motu*, illuc vitio tranſlato, vbi pori patentiores, fibræ laxiores, pars uno verbo debilior, motu excedente & deficiente, vnde extravaſatur, & in effectus morboſos alios cedit, in calculos denſatur.

Hæc vt proximius conferunt ad morborum tartareorum *γένεσιν*, ita & ex REMOTIORVM CAVSARVM loculis obſtetricantur non paucæ, quæ & modificant & actuant tartaream hanc ſobolem. Ita TEMPERAMENTVM non unum diſponit ad morbos tartareos, phlegmaticum lentore mucilagineo, cui facile junguntur arenulæ, cholericum lymphæ inſufficientia, melancholicum acore fixante terreo. Vtque hæc valent de temperamento totius, ita & ſpeciale ſeu particulare eosdem invitat, ſi v.g. renes *ἀκρασίᾳ* laborent, ſi hepar, lien, ventriculus inprimis, & alia viſcera. Valet idem quoque de temperamento non tam nativo, quam aſcititio, de tono ſuo dejectis viſceribus variis diætæ erroribus, aliisque injuriis externis.

DISPOSITIO HÆREDITARIA morbos tartareos invitat quoque, unde fere tales ſunt cum hæreditariis communes. Hinc non inconcinne de his *Baptiſta Mantuanus* canit:

Qui viret in foliis venit e radicibus humor;
Sic patrum in natos abeunt cum ſemine morbi.

Sic morbos videmus gentilitios, totisq; familiis peculiares quaſi & proprios, arthriticos ex arthriticis, phthiſicos ex phthiſicis naſci, epilepticos ab epilepticis, quatenus ſeminali contagio lymphæ vitium ideale ſecundarium affricatur & imprimitur, quæ humoribus impreſſa qualitas modo citius modo tardius ſe exerere, geniumque ſuum referre & tartareum ſpargere principium obſervatur.

Nec

Nec ÆTATES abludunt. Vtut enim, juxta *4. aph. 30.* ob blandiorem & temperatiorem lympham pueri non æque laborent podagra ante pubertatem, videas tamen & hos arthriticos aliquando; imo vix recens nati infantes & ſabulum arenoſum emittunt cum urina, & calculum experiuntur vitæ inſidias ſtruentem. Adeoque nulla ætas de *ἀπλείας* ſeu immunitatis privilegio gratulari ſibi poteſt, licet alia magis, alia minus hiſce ſit obnoxia. Maxime vero ſenilis, quatenus calor decreſcit, humidum vero blandum, dulce, alibile in ſtatum contrarium abit, vappeſcentem, acetoſum, tartareum.

SEXVS quoque ſuo modo illuſtrat morborum tartareorum geneſin, vel ſolo menſtruæ evacuationis exemplo. Hac enim bene habente nec calculoſa, nec arthritica ſymptomata facile exercent ſequiorem ſexum, præterquam ubi inſignior copia depleri hac via renuit. Accedit in eodem texturæ teneritas & habitus corporis. Quantum vero in iisdem teneritas morbos hos invitat, tantum in viris temeritas & quodvis audendi vel licentioſius vivendi mos præſtat.

Amplum ulterius dominium eſt, quod exercent in corpus SEX RES NONNATVRALES, adeo quidem ut ab ipſis fere tota diſpenſari videatur ſanitas. Inter has primum locum ſibi vendicat AER, docente enim Hippocrate *3. aph. 1.* mutationes temporum potiſſimum pariunt morbos, & in ipſis temporibus magnæ mutationes frigoris & caloris. Aer maxime frigidus, humidus, denſus, paluſtris favet morbis tartareis, & quo magis effluviis gaudet humidis, paludoſis, ſalſis, eo magis eſt inſalubris. Pori hinc corporis pro diverſitate ſubjectorum obſtruuntur ab humiditate illa auſtrina, cumulantur recrementa uvida, & ad miaſmata concipienda magis aptatur ſanguis. De hoc *Cous 3. aph. 5.* ait: aquilo frigidum reddit aërem & ſiccum, tuſſes movet, fauces exaſperat, alvum indurat, urinam ſupprimit, horrores excitat, lateris & pectoris dolores facit. Hinc accolas maris Balthici & Germanici & ob craſſiorem illum aeris ſtatum magis infeſtatos

ſtatos videas tartareis morbis præ aliis ſiccarum regionum incolis, adeo vt ſcorbutum endemium ſalutent.

Præcipuam vero tartareis morbis materiam ſuggerunt alimenta, CIBVS & POTVS. Audiamus *Paracelſum libr. 1. de* ♀*ro:* Tartarus vel tartarum, *inquit*, eſt omne generatum ex eo, quod comedimus & bibimus, habens in ſe mucilagino-ſum quiddam ex diſſoluto frigido, & coagulatum per calidum. Seu verbis *Kozack l. c. p. 38.* generatur tartarus ex excrementis alimentorum balſamo cohærentibus. Hoc ipſum vero liquor ſalis eſt *Paracelſo*, quod balſamum naturæ prædicat, qui ſuſtentet corpus, ne putreſcat. Quando enim, ut id repetamus, ſal hoc volatile magis in ſtatu naturali & ſulphur probe & concinne ſunt remixta, nec lympha proportionem excedit, ſed utraque decenter contemperat, fit optima temperies, vis elaſtica ex combinatione ſingulorum emergens, charactere ſigillata vitali, optime habet & procedit, & contra.

Fit hoc duplici nomine, partim ratione objecti, alimentorum ipſorum; partim ratione ſubjecti, ventriculi & reliquorum organorum. Quæcunque enim alimenta ſunt grosſiora, magis terreſtria, ſalſa, infumata, muriatica, mucilaginea, tartarea uno verbo, illa chylum groſſiorem, ſanguinem tartareum magis gignunt, & viciſſim etiam optimi cibi, viſceribus robore ſuo non pollentibus, abeunt in hanc claſſem, non ſua ſed caloris & menſtrui culpa. De his *Hippocrates*, corpora, *inquit*, impura, cacochymica, tum ventriculo inquinato & ſcatente impuritatibus bilioſis, pituitoſis, acidis, tum ipſa maſſa ſanguinea, quo magis nutriveris, eo magis læſeris, improportione manifeſta tunc conſpicua & ſuccedente. Accedit modus aſſumendi incongruus, in quantitate, qualitate, utendi ordine & aliis delinquens, unde non poteſt probe ſuccedere chylificationis & depurationis opus

Pertinent huc ex oleribus braſſica muriata, & legumina, viſcido tartareo ſucco turgida, & flatulenta gaudentia ἐνέρ-

γεια

γεια, pisces torrefacti, carnes mucosæ, & concoctu difficiles, lac item & omnia lacticinia, caseus, frixa, panes minus fermentati grossiores, mucidi, corrupti, ut & saccharata, mellita & dulcia inde alia, quæ cœnosum & lutosum reddunt sanguinem, unde facile obstructiones pariunt, ne dicamus de acido quod augent.

Ex Potus genere maxime fovent & augent tartareum in corpore conceptum mucorem aquæ lutosæ, palustres, *στάσιμαι, stagnantes, Coo* laudatæ, maxime particulis heterogeneis fœtæ. Hinc cerevisias ex aquis lacustribus, paludosis & alcalisatis prorsus damnat *Paracelsus libr. de Tartaro.*

Vinum quidem moderate usurpatum cor lætificat hominis, sanitatemque integram servat, senes solatur, unde lac senum dicitur; sed nisi selectus instituatur & concinnus usus, vinum maxime morbos tartareos nutrit, fovet & educat, non solum recens, dulce, feculentum, mustum, sed & generosa illa, Hungarica, Austriaca, Rhenana, Bohemica, Gallica, & Hispanica, aliaque. Quo subtilius enim acidum habent & tartarum, eo penitius illum massæ sanguineæ insinuant; vt contra ea, quæ grossiorem in primis viis separant & dimittunt, respective minus gignunt vel calculum, vel podagram. Tale Jenense pronunciatur, à *B. Rolfincio l. c.* Nullæ *inquit*, inde noxæ, nec in mesenterio, nec pancreate, hepate vel liene, nec renibus aut vesica. Nulli in hac urbe calculosi, nulli arthritici, nisi qui vinis Francicis & Rhenanis palato magna cura litant, & majori cum obstinatione. Illa tamen cum grano salis sunt intelligenda, si enim excedas, & ab illo noxa præsto est; vt & arthritis ipsa, & præcipue affectus ischiadicus inde observetur apud nos in praxi ortus. Vtrobiq;, verbis *D. Præs. Pathol. s. 2. c. 9.* subtilior sulphurea & tartarea pars vini in sanguinem diditur, humoribus & visceribus noxam affricat, acor sensim irrepit & nervis inimicam vim infert.

De Motu elegans est *Hippocratis* sententia *l. 1. de diat. c. 6. §. 18.* Homo edens, seu alioqui bene habens, non potest

esse sanus, nisi etiam laboret seu moveatur. Socratis effatum dignissimum lectu, labore occupari ex usu hominis & bonum, & contra otiosum esse noxium & malum, operari bonum, otiari malum. Motus ergo & excedens & deficiens ad morbos tartareos struit viam. Sicut enim aquæ ni moveantur, corrumpuntur; ita eodem modo vappescit & lentescit sanguis, serumque ad obstructiones sat idoneum redditur in corpore humano.

Impedit motus lentorem cœnosum, superflua difflat recrementa, & sanguinem vividum servans διακρίσεως tartareæ frenum est. Videas hinc rusticorum corpora tanquam perpetuo mota minus hypochondriaco malo, calculo aut podagra infestata, cum tamen quieti deditos his affligi toto cernas die, adeo ut malum hypochondriacum familiarem literatorum quidam statuant morbum, ob nimiam maxime corporis quietem, sub animi irrequieto motu, & intermissos motus, & hinc obtorpente calore, humidoque stagnante magis. Interim & nimio motu, difflata plus justo lympha, & desuper potu hausto, ad coagula fit dispositio.

Somnum & vigilias quoq; in morbis tartareis accersendis se sistere pararios certum est, quippe cum somni effectus morbosi in spirituum & humorum torpore consistant præcipue, & hi maxime in prædictis morbis prædominium sortiantur, hinc somnus excedens, vel indecenti tempore & ordine citra causam initus concumulat excrementa, vt non solum vtiles alimentarii humores restitent, sed & excrementitii. Somnus defectum motus dicit, quo posito calor quoque vividus esse desinit, nec in poris, in cavitatibus promovendi humores, si sudorem excepero ex parte, gaudent illa propulsione debita.

Vigiliæ contra ea non minimam partem sibi vendicant causæ quatenus siccanda roscidum vaporosum partium nutrimentum, cœnosæ particularum tartarearum collectioni & constipationi obstetricantur, vt taceamus mirum quantum

coctionem impediri & debiliorem inde reddi. Valet id maxime de lucubrationibus. Non enim vim suam habet ventriculus, vt eleganter scribit *Barclajus*, evocato ad laborantis cerebri subsidium igne. Ausim dicere, ait *D. Præses* noster in *Pathol. sect. 2. cap. 9. p. 315.* vix tres hypochondriacos enormes offendi posse, (nec enim omnes affectus tartareos hic enarrare valemus) qui, si a labe hæreditaria abeas, malum sibi non contraxerint vigiliis & somni defectu, sive noctes vigilatæ fuerint studiis & meditationibus, sive curis & mœrore, sive, quod æque malum est, inter κυπελλομαχίαν, seu pocula. De his vt causis *Cous 2. Aph. 3.* & *7. a. 71. Somnus, vigiliæ utraque modum excedentia, malum.*

Quantum ANIMI PATHEMATA ad generationem morborum tartareorum faciant, toto apparet die, spiritus enim in aliis efferati, in aliis depressi & concentrati turbas massæ sanguineæ inferunt. Sic ira sulphur sanguinis exaltatum & rarefactum intimius cum scoriis tartareis nubit, & partibus extremis debilitatem infert, vnde arthritidem invitat in dispositis. In aliis alia vitia, curæ, mœror & sollicitudines humoribus fixitatem & στάσιν inducunt, & ad obstructiones ac coagula conferunt.

Præ aliis vero morborum tartareorum γένεσιν promovent causantque EXCRETA & RETENTA, sive illa sint fluida, sive solida. Recrementa chyli & sanguinis crassiora & tenuiora ordinarie egredi debent, sive id fiat per transpirationem insensibilem, sive per secessus ordinarios, quæ moram sortita totam turbant corporis œconomiam. Sic si partes terreæ, limosæ, tartareæ, salinæ, per urinam excerni solitæ, non separantur a massa sanguinea, affectum hypochondriacum, arthritidem, calculum creant. Icterus bilis evacuationem prohibitam sequitur. Alvi segnities, teste *Hippocrate*, omnia confundit, tormina inducit, ad minimum gravat naturam & fatigat, quippe particulæ tartareæ mora tali coacervantur, glandulasque obstruunt, & hinc mala quamplurima causant.

Tace-

Tacemus *Veneris* quoque defectum & excessum, quæ non uno modo concurrunt, dum in spiritus & humores non minimam exercent potestatem. Defectus fermenta peregrina generat, excessus partes debilitat, calorem depauperat, & cruditatibus tartareis ansam præbet.

Ex Præternaturalium Causarum classe morbi alii quoque tum tartarei ipsi, tum minus tales quoque visi, tartareos producere affectus assolent. Sic quartana aut invenit scorbuticum, aut facit, instar omnium quasi. Si vel scorbutum, vel affectum hypochondriacum nominaverimus, vel soli sufficiunt ad reliquos producendos. Et ipsi inter sese velut symbolismo quodam gaudent, arthritis, podagra, calculus prompte se generant & excipiunt invicem.

Relinquit quartana post se non raro, si diutius duret, scirrhum lienis admodum rebellem, illuc considente materia tartarea, & in urina se prodente. Observavit id nuperrime *D. Præs.* in infante nondum tres annos nato, qui cum ultra annum laborasset quartana, quod ipsum etiam rarum est, jam a tribus vel quatuor mensibus sinistrum abdominis latus tumidum & scirrhosum tactu deprehendendum habet, liventibus exterius venis.

Ita vero generati morbi tartarei non uno gradu & differentia se exerunt, alii universales cum febri, vt quartana, & sine eadem, vt in ictero, alii medio modo, vt arthritis; alii incipientes magis, alii confirmati, & calce, nodis, calculis conspicui; alii connati, alii acquisiti, incipientes & confirmati, imo & συναποθνήσκοντες.

Uti etiam suis phænomenis privatis singuli sunt conspicui, quod speciatim prosequi non opus est, ita non unum sortiuntur Eventum. Tartarus fluidus & resolutus naturæ minus adversus est, & magis subjugabilis, quatenus materia adhuc dissipabilis, & cum humoribus circulata, faciliorem promittit curationem, dispositione prava nondum adeo fortiter visceribus impressa. Inveteratum vero malum,

 quod

quod radices egit firmiores, ob materiæ copiam & pertinaciam, nil bonæ de se spei promittit, sed nisi validissimis medicamentis cedat, corpus reddit cacochymicum, facileque, si symptomata accedant alia, mortis accelerat gressum.

Quamdiu autem secretioni & propulsioni ad loca extima natura studet, vel ipsa sibi vias quærit, invenitque commodas, actuatque medicamina sibi subministrata, melius sperandum. Contra ea quando ipsas vitales undas occupat penitus extra verti nescius amplius, sed quietem intentat, actum est de vitæ spe, vt in podagricis confirmatis id occurrit non raro.

Idem dixero si diarrhoeæ spontaneæ accedant eæque criticæ, si per urinam copiosa saburra evacuetur, si per sudorem vel ἄδηλον διαπνοὴν exspirent miasmata morbifica grossiora quoque; si per hæmorrhoides exitus commodior detur, si uno verbo sit subjugabilis, superior futura est natura, non abludente ætate aliisque, & contra. Accedens scirrhus, hydrops confirmatus, arthritis vel podagra nodosa, nil constantis auxilii vtplurimum promittere potest.

Quæ vero plura dici possent de morborum tartareorum signis & prædictione, e specialibus illorum loculis potius haurienda fuerint, id quod inpræsentiarum scopum nostrum transcendit. Sufficiat vrinam solam adhuc nominasse, ex qua optime morbi tartarei explicari vel illustrari possunt. Et duplici quidem modo id valet, καθ' ἄρσιν & κατὰ θέσιν. Videas urinam in morbis chronicis, cachexia, hydrope, affectu hypochondriaco, sæpe plane aquosam, ipsi aquæ fontanæ similem, indicio non separari extra corporis pomœria tartarum probe, unde hydropis laudati futuri, imminentis apoplexiæ aliorumque malorum id argumentum est. Contra ea urina saturatior, turbida, crassa, turbata, ponderosa, tartareo excremento fœta in ictero, item in febribus cumprimis, magno cum commodo prognoseos, futuri, & diagnoseos præsentis causæ status, observatur.

CAPVT

CAPUT III.

De

Remediis morborum Tartareorum.

EXploratis itaque viribus hostis hujus tartarei, præsidia nobis ut comparemus & lustremus par est, quibus insidias illudere, injuriis structis obviam ire, & malum avertere queamus.

Fit id ipsum optime ad ductum fili Ariadnei, METHODUM MEDENDI puta, procedendo, quæ suggerit indicationes debitas iisdem, secundum quas indicata seu materia medica impendi postulant.

Enimvero, ut alia mittamus, consultum & necessarium videtur sequentia attendere: 1. Turbans quodvis heterogeneum salino-terreum, seu intra vasa ferociat, seu hic illic στάσιν sortiatur, invertendum, revellendum, corrigendum est.

2. Quicquid quietum est vel in fluidis vitalibus, alimentariis & excrementitiis, tum actu, tum potentia, vel in cavitatibus & receptaculis, diluendum, resolvendum.

3. Viscera, culinæ & fermenta, ut σύγκρισις & διάκρισις fiat utilium ab inutilibus, & præcaveatur morbosa, roboranda sunt. Seu, si breviter id declaremus, tartari morbosi quantitas imminuenda, qualitas alteranda, motus moderandus est, idque ex fontibus præsidiorum ordinariis, secundum loculos suos spectandis.

Ex CHIRURGICO VENÆSECTIO & morbis tartareis succurrit, sed cum discrimine, in tartaro resoluto, bilioso, calido, mobili, partim curative, partim præservative. Illud, ubi ad partes certas deponitur, ibique tyrannidem exercet, in hemicrania scorbutica, epilepsia, hæmorrhagia narium, mensibus immodicis, apoplexia sanguineo-tartarea, arthritide cumprimis, febribus item, ubi cum plethora conjungi-

tur

tur & ferocit. Ita evacuat & ſpumeſcentiam ejus refrænat, revellit, alterat, liberiorem motum ſanguini fœnerat, ipſum ventilando. Hoc ad avertenda coagula & conſequentem generationem in morbis calidis & irrequietis, tempore verno & autumnali, in melancholia hypochondriaca, mania ipſa, arthritide laudata, & menſium præſertim ac hæmorrhoidum obſtructione. Proſunt hæc conſentientibus reliquis, ætate, habitu corporis, temperamento, viribus &c.

Quadrat huc & CVCVRBITVLARVM vſus, venæſectionis vicarius, & inſignis eſt, ſed ſub iisdem conditionibus, ad tollendam illam ςάσιν, quam tartarus partibus certis minatur. Sic pro præſervatione a podagra maxime proficuum quibusdam æſtimatur, vt in puncto plenilunii cucurbitulam in majori pedis affectæ digito applicare permittant; imo & in curatione aliquando, ſi non gravius incutiat malum, & in principio ſit, idem audent.

HÆMORRHOIDVM apertionem ſerio quidam poſtulant, inprimis in iis, quibus antea fluere conſueverunt non ſine levamine, vel ſaltim ſanguinis ex iisdem hirudinum ſuctu detractionem, de quo legi meretur *B. Rolfincius ord. & meth. comment. p. 504 & ſeqq.*

Nec inutile eſt, FRICTIONES quoque inſtituere, vt corpus eo rarius & alacrius ad exſequenda officia naturalia reddatur, & in motum ſuum afferantur effluvia & humores. Favent enim revera & tranſpirationi huic, & circulationi, eoque ipſo inhibentur ςάσεις & coagula hinc inde alias futura.

FONTICVLI, dum bilioſos & feroſos humores e corpore tam perenniter, quam ſenſibiliter ad ſe vocant & expellunt, non exiguum levamen in his affectibus exhibent, maxime vbi ſeroſa, ſalſa, tartarea colluvies his illis partibus decubitu ſuo moleſta eſt, vt in ophthalmia, doloribus capitis & alias, nec alia adhibita proficua deprehenduntur; ita tamen vt debitis legibus artis hinc tractentur.

E PHARMACEVTICO penu, cum pluribus abundet

medi-

medicamentis, iisque excellentissimis, eligenda veniunt, quæ humores secundum naturam mobiles, v. g. massam sanguineam, bilem & urinam, jam indispositos, & ob caloris nativi & particularum activarum defectum torpidos & otiosos magis, ob fixitatem, lentorem, coagulum & viscositatem male audientes, respiciunt, quod non uno nomine præstant.

Debentur tartareis morbis PVRGANTIA, eaq; modo leniora, modo fortiora. Vtraq; enim viscedinem apprime disjiciunt, primas vias extricant, massam sanguineã defæcant, unde redditur humoribus vitalibus & visceribus suus tonus. Saltim apparant reliquis viam, & ipsa digestivis seu præparantibus indiga sæpe prius; obicem item tollunt, vt reliqua præsentius alterare & juvare queant.

Vbicunque vero minor quantitas hujus farraginis est in corpore, & materia magis resolubilis, magis lenientibus opus est; ubi vero fixior, acidior, magis chronica, etiam fortioribus & heroicis est locus. Inter priora illa profuerint *pilulæ ♀eæ* variæ, *Quercetani, Bontii, Schröderi, ♀eæ ♂les sennatæ D. Præsidis*, & similes aliæ, ab hoc ipso usu insigni nomen indeptæ. Par ratio est *sennæ Alexandrinæ, rhabarbari Alexandr.* & ex iis paratorum, quæ blande saburram tartaream promovent, & ad exitum disponunt.

Inter hæc, seu fortiora & media, *gialapa* & *scammonium* principem obtinent locum, imo & helleborata & colocynthiaca, & classica hinc usuque recepta composita, *pulvis laxati veget. Rolfincii, Wedelii*, ex *gialapa* cum *♀ro resoluto* remixta, *pulvis cathol. Michael.* additis oleis convenientibus, *pulvis Comit. de Warwik* rite præparatus, *extractum cathol. panchymag. pilulæ de gummatibus Sylvii*, aliaque usu & experientia probata. Præstant vero sæpe & infusa, ex purgantibus cum aperientibus mixtis, & potulenta alia, modo μετ' ἀσφαλείας, tuto, cum debitis cautelis & provide dentur.

Cumque medicus sit naturæ minister, illa vero & ad evacuationem per τὰ ἄνω non rarò inclinet, data hac indicatione & VOMITORIA non sunt de nihilo, ad πρῶτον ψεῦδος, liceat ita vocare, seu radicem, e præcordiis exterminandam, inprimis si æger vomitum non aversetur, & humor sit ἀνάρροπος.

Præstat vero, ut quædam saltim eligamus, *rad. asari.* quæ ob texturam particularum sui generis, crudis, viscidis, & acidis humoribus corrigendis debetur, vt veluti panacea a quibusdam habeatur, si in substantia cum anatica proportione *cryst all.* ♀*ri* propinetur, additis *gummi de Peru* gr.iij. ꝏ *mac.* gtt. i. ij. Alias utilissima sunt ⊖ ⊕*li*, ♀*rus emeticus*, ☿*ius vitæ*, & ex *vitro* ♁*ii seu croco metall.* parata alia. Interim tamen minus commode, cum per τὰ κάτω natura exitum molitur, eam ab opere suo sursum avocamus; convenientior enim & magis amicus inferior naturæ quam superior tubulus, nec cum tanto virium dispendio res peragitur.

Nec rejicienda sunt DIAPHORETICA blandiora, quæ optima & naturalissima morborum tartareorum sunt evacuantia, quippe salia acida in sanguine hærentia absorbent, & cum sero extra corpus eliminant. Talia sunt ex alcalinæ naturæ fixioribus terrea, ♁*ium diaph. conch. ppt. CC. ustum, lap. bez.* uterque, *bol. Armen. bezoard. mineral.* ♂*le* &c. Ex volatilibus, & mediis, quæ torpidum seri motum promoveant, & naturam hortentur, vt discutiat noxium, poros aperiant & M.S. vigorent. Instar omnium sunt ⁓ *CC. s.* & *succinat. viperar. ebor. M. S.* & ℞*a bezoardica cum* ⁓*u* ⊖*is acuatæ, essent. lignor. simpl.* & ♁*iat.*

Welsch in Dissert. de Ægagropilis, p.52. & *60.* commendat ægagropilas, virtute sudorifera conspicuas, in pancreatis, mesenterii, hepatis & lienis obstructionibus, cachexia, ictero, affectu hypochondriaco. &c. Attendendum vero, ut præmissis purgantibus & vomitoriis propinentur, quo sic remotis prius crassioribus & viscosis diaphoretica residuum

resti-

restitans commodius evacuent, nec pituitam seu serum a tartaro inquinatum & crassius magis coagulemus, humores turbemus, & impuritates sanguinis, quæ removeri debebant, augeamus.

Affinia & symbolica diaphoreticis sunt DIVRETICA, quæ insigniter serum corrigunt, partes tartareas, massam sanguineam & speciatim serum collutulantes, educunt, vnde & inter specifica bonam partem resolventia veniunt. Laudari sane merentur ℞a *aperitiv. Mœb.* 🜿*rus* 🜖*atus*, *arcanum* 🜿*ri*, ∽*us* 🜔*is*, 🜿*ri volatilis*, *elix. nephrit.* ℞*a* 🜿*ri simpl. & compos.* ∽*us* 🜔*is d.* 🜕*ri d.* quem *Sylvius* tantopere æstimat, ut & calculum in vesica resolvi inde posse speret.

Hæc vt vniversalia sunt & communia sic præsidia morborum tartareorum; ita SPECIFICA & κατ᾽ ἐξοχὴν illis debita sunt APERIENTIA, quæ resolvunt coagulum salino tartareum, meatus obstructos reserant, vt porum choledochum, vreteres, ductum pancreaticum, intestina, extergunt glandulas, vt pori magis hient, transpirationem & transcolationem impeditam felicius adjuvant. Intime hæc penetrant, absorbent acidum coagulationis principium, fixosque jam & corruptos humores fluidos reddunt, primaria hinc adjumenta in ictero, hydrope, cachexia, affectu hypochondriaco, calculo, scorbuto, paralysi, febribus ipsis & aliis laudatis.

Talia verò sunt Rad. 5. *aperient. maj. & minor. cichor. gramin. pimpinell. trifol. fibr.* Herb. *absinth. agerat. calamenth. capill. veneris, ceterach. cuscut. fumar. hepat. nobil.* plantæ antiscorbuticæ omnes, *cochlearia, nasturt. omne, lingu. cerv. beccabung. epithym. sinap. costus arabicus, cortex Winteranus.* Ex præparatis ▽*a hepat. nobil. conserv.* & ∽ *cochlear.* ∽ 🜔 *dulcis*, 🜖*li*, 🜕*i*, 🜿*ri*, *clyssus* ♁*ii* 🜿*eus*, 🜿*ea* item omnia, *crem. crystall.* & ℞*a* 🜿*ri*, jam laudata, *acidum* 🜿*ri* ♂*lc*, 🜖*lum* ♉*is*, *hepat. rubr.* ∽ *aperit. Penot. Pil.* 🜿*ea*, *de ammon. essent. absinth. fumar. simpl. & compos. elix. propr. antiscorbut.* 🜖*li Mynf.* ∽ 🜖*li* ♂*is*, *essent.* ♂ 🜖*ta.*

 Vi-

Vitriolata hæc summis extollit laudibus *Raimund. Minderetus, tractat. de chalcantho* & *p. 80.* in ⊖lo, *inquit*, latet eique inhæret plena, perfecta, absoluta, & consummata cura cachexiæ, icteri, hypochondriaci affectus, lithiasis, calculi, arenarum. Instar omnium quoque sunt *martialia*, sicca & liquida, *crocus ♂is aperitivus*, *pulveres cachectici cinnabarini*, *♀ci, balsamici, roborantes, resolventes*, inde parati. Ex liquidis celebrantur ℞*a ♂is aperientes, cydoniata, antiscorb. Zwelfferi, duplicata, belleborata*, per se & cum *arcano ♀ri*, *∼u ♀ri, mistur. simpl.* remixta, ut & ℞*a ♂ balsamica*, singulæ ex inventione & creberrimo usu *D. Præsidis* probatæ, & pro diverso modulo indicantium variandæ, modo præmittendæ purgantibus, modo interpolandæ.

Neque his solis contenti esse possumus, sed & essentiæ & mixturæ hypochondriacæ, aquæ aperitivæ, decocta & infusa aperitiva, minori vel majori apparatu concinnanda. Imo huc repetenda quoque sunt specifica, seu determinata alia, lithontriptica, emmenagoga, arthritica, febrifuga &c. quæ vel nominasse h. l. sufficiant.

Vbivis vero viscerum partiumque affectarum earumque toni & roboris quoque ratio habenda est, tum per hæc, tum per ALTERANTIA CONFORTANTIA alia; illa quippe maximam partem tartareæ collutulationis vel sustinent, vel fovent, vt eorundem nativa temperies si non plane dejecta, saltim nimium quantum labefactata, id exposcat. Cumque longum nimis foret omnes illos exquirere loculos, aliunde huc referri & pro re nata applicari possunt stomachica, hepatica, splenetica, cordialia, cephalica, hysterica arthritica. &c.

Intactæ non dimittendæ sunt plane & THERMÆ & ACIDVLÆ, universalia illa tartareorum morborum plurimorum, etiam alias quasi desperatorum, modo non coagulum prædominetur, auxilia, elutriantia & defecantia penitius inaccessa alioqui loca, simulque alterantia. Ex acidulis eminent Egranæ, Swalbacenses, Pyrmontanæ, nec minoris virtu-

tis

tis, leniores licet, Bibranæ noſtræ, quarto ab hac urbe lapide ſitæ, indies plurium experimentorum ſucceſſu nobilitatæ. Ex thermis Carolinæ, Emſenſes, Wisbadenſes, Aquisgranenſes & aliæ.

Agmen claudat decantatiſſimum Aſiaticorum & jam Europæorum remedium, decoctum *Herbæ Theæ* puto. Summis hæc a recentioribus extollitur encomiis, adeo, ut vix ulla planta tantis hoc vſu condecorata fuerit præconiis, & inſtar panaceæ dilaudetur, quæ morborum inprimis tartareorum turbæ quaſi aliquod Meduſæ caput objici poſſit. Habet tamen & illa, quod deſiderent viri docti in applauſu tam decantato. Audiamus *excellentiſſimum D. Dolæum in Epiſtol. ad Waldſchmid. p. 16.* Suſpectus mihi, *inquit*, potus ille frequens ob nimiam aquæ quantitatem. Rationes verò allegat plures, & addit: ſi ratio non placet, en experientiam noſtram, multos enim novimus ſingulis horis matutinis & veſpertinis eo potu abuſos mortuos eſſe hydrope, alios lienteria, ictero, affectu hypochondriaco, catarrhis &c. Melius aſſerit item ſubſtitui herbam veronicæ & betonicæ, quibus vis illa poros aperiens & ad ſudorem quendam diſponens major ineſt. Tacemus ſymptomatibus urgentibus debita, *opiata* maxime, & alia.

Tandem & DIÆTA delibanda eſt; cujus non minimum momentum eſt ad arcendos morbos tartareos. Ex VITALI AER, ubi inſalubribus ſcatet atomis, vitandus, & ſi in eo æger conſtitutus, mutandus. Commendandus purus, lucidus, temperatus, ſerenus; vitandus craſſus, nebuloſus, frigidus paludoſus.

Ex NATURALI CIBUS & POTUS naturæ ſint convenientes, quantitate, qualitate, tempore, ordine, & aliis regulis. Vitentur, vel parcius ſaltim in uſum veniant mucilaginoſa, infumata, muriata, groſſa, ex piſcium, carnium, frixorum & aliorum genere, ſuperius tacta. In omnibus teneatur modus

dus, dulcibus, acidis, salsis. Vitentur potus aquarum mucosarum, glaciatarum, stagnantium, & ebrietas cane pejus & angue. Vini moderatus usus non nocet, modo non excedas, neque obstent dolorum faces, vel alia contraindicantia. Eligantur melioris notæ vina, Rhenanum, Neccarinum, Mosellanum, & Franconicum, quæ mentem exhilarant, coctionem juvant, obstructiones tollunt, flatus discutiunt, crassos humores aliasque cruditates corporis attenuant, incidunt, coquunt, discutiunt. Cerevisia sit bene defecata, non nimis recens, nec vetusta nimis, cum aqua laudabili cocta, lupuloque bene condita. Si libet medicari eandem, *scolopendrium, absinthium, fumaria, caryophyllata, scordium*, ex usu sunt.

Ex Animali Motus sit moderatus & tempestivus, neque peccet in defectu, neque in excessu, magis tamen ante cœnam & prandium instituatur, quo sic calor excitatus pro meliori coctione capax se sistat. Post pastum minus convenit, quatenus coctionem turbat, chylum adhuc crudum nec perfecte elaboratum in vasa præcipitat, obstructiones mesenterii aliorumque viscerum & plura mala corpori inducit. Mediocritatis leges observandæ veniunt & in quiete, ut corpus laboribus defatigatum recreetur, nec tamen nimis indulgeamus, quo torporem & languorem eidem conciliemus. Vere Poeta:

Otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis,
Immodicus contra carpit utrumque labor.

Somnus & Vigiliæ invicem alternent, semper tamen cavendum τὸ πολὺ, non vigiles ducendæ noctes corpusque somno defraudandum est, nec somno nimis indulgendum, sed proportio semper servanda.

Animi Pathemata justis regantur habenis, recreetur mens gaudio moderato, jucundis conversationibus, aliisque licitis hilaritatibus. Proficuum etiam est quandoque suavibus interesse modulationibus & concentibus musicis; arceantur

contra ea quæ animum distrahunt & gravius afficiunt; relegandi mœrores, curæ & sollicitudines supervacuæ; caveatur a profundis cogitationibus, lucubrationibusque in noctem protractis, utroque nomine.

EXCRETA & RETENTA ad naturæ normam respondeant. hæmorrhoidum mensiumque fluxus nunquam, nisi aliud quod indicans urgeat, otiosus relinquendus. Alvus servetur aperta & ad pondus ingestorum tractetur; si forsan ad obstructionem inclinet, officii sui admoneatur, pilulis aloeticis usitatis, aliisque lenientibus.

VENERIS usus suis cancellis contineatur, nec excedat, nec deficiat. Ita *Henr. Petræus nosolog. harmon. Tom. II. Disp. 38. p. 288.* refert ex Danis fide dignis, veneris exercitio, scorbutum curari, quod non est de nihilo, si ex hoc fonte malum scaturiat, vel exacerbetur.

DEO LAUS, HONOR ET GLORIA.

AVsis applaudo, post bella corona sequetur,
Qua Tibi Salanus cinget Apollo caput.

Magni Parentis filio haud degeneri hæc gratulabundus deprop.

RUDOLFUS GUILIELMUS CRAUSIUS, D. P. P.

Hacte-

HActenus impigre Phœbeia castra secutum,
Murice nunc dignum tartarus ipse docet.
Hanc fluidi pestem vitalis pellere gnaro
Alter honor cornu divite plenus erit.

ita

Αὐτοσχεδίως, Nobiliss. Dn. Doctorando affectum sincerum testatur Optima quæque ominatus

PRÆSES

EN Patris, Astrææ *in campo permulta merentis,*
Gnatum *prædives plus* Hygiea *juvat!*
Dissimilis Patri Cultor; Sed cedere virtus
Nescia, progeniem haud degenerasse facit:
Mandans in campum castris prodire relictis,
Et sibi Musarum bella ciere nova.
Cœptis applaudo, precor, ut victoria cedat
In laudes dignas, in patriumque decus.

Nobiliss. & Clariss. Dno. Doctorando
Fautori suo honoratissimo scrib.

JO. HADRIANUS SLEVOGTIUS, D. & P.P.

MULLERE Astrææ felix & summe sacerdos
Quem secli Baldum splendida jura vocant!
Aspice maturet quæjam TIBI gaudia messis
Quantaque lætitiæ ditet arista manum.
Ceu TUA cum Nato crevit nitidissima virtus,
Sic in Nato etiam dulcia grana gerit.
Quasque tuus Phœbi segetes Ludovicus in arvis
Colligit, has tribuit provida Jena *Tibi.*
Maturent plures posthac tua tempora fruges
Horrea dum famæ plena & honoris erunt!

Sic felicissimo *Genitori* de felici virtutum paternarum hærede, affectu pientissimo gratulatur
NOMINIS MULLERIANI Cultor devotissimus

JO. CHRISTOPH. Wentzel D.

